

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

I. Uluslararası
AHMED ZİYAÜDDİN
GÜMÜŞHANEVÎ
Sempozyumu

03-05 Ekim 2013 - GÜMÜŞHANE

BİLDİRİLER KİTABI

Editörler

Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN

Doç. Dr. Ali KUZUDİŞLİ

Yrd. Doç. Dr. Adem ÇATAK

Gümüşhane Üniversitesi Yayınları

Ramûzü'l-Ehâdîs ve Nevâdir Hadislerin Dayanılmaz Çekiciliği

Ali KUZUĐİŐLİ*

Özet

Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin hacimli bir hadis eseri olan Râmûzü'l-ehâdîs adlı kitabı, iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda 6400 adet çeşitli konularla, ikinci kısımda ise 701 adet şemâil ile ilgili hadisler yer almaktadır. Kitaptaki bütün rivayetler, hadislerin ilk kelimelerinin elifba sıralamasına göre tertip edilmiştir.

Râmûzü'l-ehâdîs hakkında değerlendirme yapan araştırmacıların genel kanaatine göre, kitapta sahih hadislerin yanı sıra zayıf hadisler de bulunmaktadır. Onun sürekli tedris ettiği ve ettirdiği Râmûzü'l-ehâdîs'te, zayıf hadislere neden yer verdiği merak konusudur. Hadis ilmi konusunda derin bilgi birikimine sahip olan Gümüşhanevî, kitabına aldığı hadislerin sıhhatleriyle ilgili yer yer bilgiler vermekte, tenkit edilen hadislerin zayıf yönlerine okuyucunun dikkatini çekmektedir.

Bu tebliğimizde döneminin kanaat önderleri arasında yer almış ve kalabalık bir cemaatin önderliğini yapmış olan Gümüşhanevî'nin, Râmûzü'l-ehâdîs'e aldığı hadislerin seçiminde nelere dikkat ettiğini, dolayısıyla kitabın hangi amaçla telif edildiğini bulmaya çalışacağız.

Giriş

Râmûzü'l-ehâdîs'in müellifi Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, 1813 yılında Gümüşhane'nin Emirler mahallesinde dünyaya geldi. Babası Mustafa Efendi'nin ticari işleri için gittiği Trabzon'da bölgenin alimlerinden sarf, nahiv ve fıkıh dersleri aldı. Buradaki eğitiminden sonra İstanbul'daki Beyazıt Medresesi'nde din ilimleri tahsiline devam etti. Bu arada tasavvuf yoluna da intisap etti. Devrin ünlü alimlerinden Mehmed Emin Efendi ve Abdurrahman Harputî'den ders aldı. Bir taraftan şer'î ilimleri tahsil ederken diğer taraftan tasavvuf çevreleriyle ilişkisini sürdüren Gümüşhanevî, Halidî şeyhi Ahmed el-Ervâdî'ye intisap etti. 1859'da Çağaloğlu'ndaki Fatma Sultan Camii'ni tekke haline getirerek burada dini ilim ve irşat faaliyetlerini sürdürdü. İki kez Hacc yolculuğu yaptıktan sonra üç yıl kadar Mısır'da kaldı ve Ezher'de hadis dersleri verdi. Aynı zamanda orada da tarikatının hizmetini sürdürerek halifelikler verdi. Sonra tekrar İstanbul'a döndü ve bilgi düzeyi yüksek 116 kişiye halifelik vererek Nakşibendîliğin Halidiyye kolunun yayılmasını sağladı. 13 Mayıs 1893'te vefat eden Gümüşhanevî, Süleymaniye Camii'nin bahçesine defnedildi.¹ Gümüşhanevî, alim ve mutasavvıf yönüyle bilinmekte olup, İslami ilimlerde hadis, fıkıh, akaid ve tasavvuf konusunda telif ettiği eserlerle tanınmaktadır. Kendi döneminde etrafına topladığı cemaat içinde ilmi ve sosyal faaliyetler yürütmüş, bu çalışmalar onun vefatından sonra da halifeleri aracılığıyla günümüze kadar devam etmiştir.

Gümüşhanevî'nin eserleri arasında hadis konusunda telif ettiği *Râmûzü'l-ehâdîs* ve onun şerhi olan *Levâmi'u'l-Ukûl* adlı kitaplar diğerlerine göre daha hacimlidir. Ayrıca, *Garâibü'l-Ehâdîs*, *Letâifü'l-Hikem*, *Hadîs-i Erbaîn*, kitapları hadisle ilgili telifleridir.

Gümüşhanevî, hadis ilminde oldukça derin bir âlim olan hocası Ervâdî'nin tesiriyle olsa gerek, hadis ilmine ayrı bir önem vermiş Râmûz ve Levâmi'i dergahında belirli bir düzen içinde

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi

1 Gündüz, İrfan, "Gümüşhanevî, Ahmed Ziyaüddin", *DİA*, Diyanet Vakfı Yay. İstanbul 1996, c. 4, ss. 276-277.

okutmuştur. Onun hadis okutma usulü şöyleydi: Râmûzü'l-ehâdîs'i kendi hânkâhında sayıları 70 kişiden az olmamak üzere cemaatin huzurunda okumaya ve hatmine devam ederdi. O, Arapça bilen her talebesine bir Râmûz'u zimmetler, hadislerin hatmine müteakip kitabı geri alırdı. Hânkâh'ta Recep ayından beş gün, Muharrem ayında her hafta Cuma ve Salı günleri Râmûz okuma ve icazet günüydü. Kitabı arz zamanlarında onu okuyan kişi, kitaptan cüzler okur, şayet hata yaparsa hoca düzeltirdi. Orada hazır bulunanlar da matbu nüshadan onu takip ederlerdi. Gümüşhanevî'nin vefatından sonra da, silsilenin son halifelerinden Mehmed Zâhid Kotku ve ondan sonra Prof. Dr. M. Esad Coşan, günümüzde ise Prof. Dr. Cevat Akşit, Râmûz okuma geleneğini devam ettirmişlerdir.² Bu okumalar artık kıraat veya arz metoduyla değil, hadisi kısım kısım Türkçeye tercüme etmek ve her kısım hakkında irşat edici bilgiler vermek biçiminde, sohbet tarzında sürdürülmektedir.

Râmûzü'l-Ehâdîs

Râmûzü'l-ehâdîs gerek şekil, gerekse muhteva yönünden daha önce yapılan farklı araştırmalarda incelenmiştir.³ Tekrardan kaçınmak için önceki çalışmalarda dile getirilen bazı hususları kısaca özetleyecek, Râmûz'un satır aralarında dolaşırken kaydettiğimiz bazı tespitlerimiz üzerinde ise daha ayrıntılı durmaya çalışacağız.

Râmuz iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda 6400 adet⁴ çoğunlukla kavli ve bazı fiili olmak üzere ekseriyeti merfû hadislerden oluşmaktadır. İkinci kısımda ise 701 adet Hz. Peygamber'in hilye ve şemaline dair rivayetler bulunmaktadır. Kitap, hadislerin ilk kelimelelerinin elifba sırasına göre sıralanmasına göre düzenlenmiştir. Harf-i tarifli kelimelerle başlayan hadisler de elif harfine dâhil edilmiştir.

Râmûz'daki hadisler, çok sayıda hadis kitabından derlenmiştir. Müellifin rumuzla belirttiği kaynakların sayısı 34; doğrudan ismini verdiği kaynakların sayısı ise 90 civarındadır.⁵ Gümüşhanevî'nin eserini telif ederken, aynı metotla yazılmış olan Suyutî'nin *el-Câmi'u's-sağîr*'i gibi kitaplardan yararlanmış olduğunu düşünebiliriz. Râmûz'da yer alan hadislerin, kaynak verilen kitaplarla karşılaştırmasını yapan bir tahkik çalışması olmadığından, Gümüşhanevî'nin ne kadar asıl ne kadar tali kaynakları kullandığını söylemek güçtür.

Gümüşhanevî bir hadisi verdikten sonra, çoğunlukla hadis hakkında bir iki kelimelik değerlendirmede bulunmaktadır. Bu değerlendirmelerin bazıları önceki hadis âlimlerinden birine ait, bazıları ise herhangi bir atf olmadığından müellifin kendi kanaati veya mütalaasıdır. Kitapta yer alan hadislerde senetler yer almamakta, yalnız onların hangi sahabiden nakledildiği, her hadisin sonunda zikredilmektedir.

Râmûz'daki Hadislerin Sıhhat Dereceleri

Kitap üzerinde araştırma yapan hadisçiler, genellikle Ramuz'da yer alan hadislerin bir bölümünün sahih kaynaklardan alınmış olduğunu belirtmişler ama geri kalan kısmın önemli bir bölümünü zayıf, bir bölümünü de uydurma olmakla tenkit etmişlerdir.⁶ Tenkit edilen hadis-

2 Demirel, Harun Reşit, "Anadolu'da Muhaddis Bir Halidî Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, *Uluslararası Mevlana Halid-i Bağdadî Sempozyumu*, ss.325-352, s. 328.

3 Bunlardan bazıları için bkz. Rukiye Aydoğdu, *19. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Tasavvuf-Hadis İlişkisi –Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Özelinde–*, Ankara 2008, (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi); Demirel, Macit, *Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî ve Hadisçiliği*, Aybil Yayınları, Konya 2011.

4 Pamuk Yayınlarının el yazması nüshadan ofsetle çoğalttığı baskıda hadis sayısı 6400 adettir. Bkz. Gümüşhanevî, Ahmed Ziyaüddin, *Râmuzü'l-Ehâdîs ve Tercümesi*, çev. Naim Erdoğan, Pamuk Yay. İstanbul 1980. Hatiboğlu'nun verdiği rakam ise 6402'dir. Bkz. Hatiboğlu, İbrahim, "Râmuzü'l-ehâdîs", *DİA*, c. 34, s. 454. Bu farklılık el yazmalarının farklılığından kaynaklanmış olabilir.

5 Demirel, agm., 334.

6 Demirel, agm., 339 vd.; Aydın, Abdullah, "Bir Hadisçi Olarak Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî", *Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyum Bildirileri* (ed. Necdet Yılmaz), İstanbul, 1992, s. 67.

lerin çoğundaki zayıflığa müellifin kendisi de kayıt düşmüş olduğundan bu tenkitleri garipsememek gerekir. Ancak kitabın Türkçe tercümelerinde, müellifin hadislerle ilgili değerlendirilmeleri çıkarıldığı için, durumdan haberdar olmayan kimseler, yapılan tenkitleri tepkiyle karşılayabilmektedir.

Râmûz'da mevzû olmakla tenkit edilen hadisler de bulunmaktadır.⁷ Râmûz'daki on civarında hadise mevzû kaydını Gümüşhanevî'nin kendisi koymuştur. Durum böyleyken, bu hadisleri yine de kitabına almasının muhtemel nedeni, önceki bazı âlimlerin söz konusu hadisler hakkında mevzû hükmünü vermiş olsalar da, hükmü veren kimselerin hadis değerlendirmelerindeki katı tutumlarından dolayı, hadisin mevzû olmayabileceği kanaatine sahip olmasıdır.⁸ Kanaatimizce Gümüşhanevî, gözettiği bazı hususiyetlere sahip olan hadisleri, onlar hakkında ağır tenkitler bulursa da, onları kitabına almış, hadisin mevzû olmama ihtimalinin bulunmasını yeterli görmüştür. Onun Râmûz'da yalnızca sahih hadisleri bir araya getirmek gibi bir amaç gütmeyeceğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla Râmûz'u değerlendirirken onda yer alan hadislerin sahih olup olmadığı ikileminden daha geniş bir bakış açısına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle burada, tenkit edilen hadisler üzerine yoğunlaşmak yerine, Gümüşhanevî'nin kitabına aldığı hadislerdeki ortak özellikleri bulmaya çalışacak, böylece kitabın telif amacını ve ona yüklenen görevleri tespit etmeye gayret edeceğiz.

Râmûz'daki Hadislerin Genel Özellikleri

Râmûz hadislerinin özelliklerini ayrıntılarıyla belirleyebilmek için ondaki hadisleri tümüyle incelemek, her biri için detaylı araştırmalar yapmak ve notlar almak gerekmektedir. Bu tür bir çalışma tebliğ formatını aşacağı için, burada Râmûz'daki hadislerin yalnızca genel özellikleri söz konusu edilecektir.

Râmûz'da yer alan hadislerin genel özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Hadisler elifba düzenine göre sıralanmıştır.

Kitap, hadislerin ilk kelimelerinin elifba sırasına göre sıralanması düzenine göre tertip edilmiştir. Bir hadisin ilk kelimesini hatırlayan kişiye, o hadisin tamamını bulma kolaylığı sağlanan bu düzende, bir konu hakkındaki hadisleri bulmak oldukça zordur. Bunun yanında Gümüşhanevî, kısaltmak amacıyla bazen hadisin orta yerinden başladığı için,⁹ asıl kaynaklardaki şekliyle hadisin birinci kelimesini bilmek, onu Râmûz'da bulmakta bazen işe yaramamaktadır. Bu durumda müellif hadisleri elifba düzenine göre tertip ederken daha farklı bir fayda gözetmiş olmalıdır.

Sohbet oturumlarında aynı konudan bahseden rivayetlerin peş peşe okunması, dinleyenlere sıkıntı verebilmekte, elifba düzeninde ise, her hadiste konu değiştiği için, dinleyenlerin ilgisini canlı tutmak daha kolay olabilmektedir. İlgileri birbirinden farklı olan insanlara aynı sohbet oturumunda ayrı ayrı hitap edebilmek bu yolla daha kolay olmaktadır. Muhtemelen Gümüşhanevî de kitabına aldığı hadisleri harf sırasına göre sıralarken bu maslahatı gözetmiş olmalıdır.

2. Kısa hadisler tercih edilmiştir.

Gümüşhanevî, Râmûz'a aldığı hadislerin kısa olmasına özen göstermiş, uzun olan hadislerden kaçınmıştır. Birkaç söz veya olayın bir arada sevk edildiği rivayetlerden ve birinci de-recede önemli olmayan ayrıntılardan uzak durmuş, daha ziyade yalın, bir cümleden oluşan hadisleri tercih etmiştir. Hatta asıl kaynaklarda uzun olan bazı hadisleri kitabına almak istedi-

7 Demirel, agm., 341 vd.

8 Benzer değerlendirme için bkz. Aydınli, agm., 68.

9 Örneğin, 3674. ve 3571. hds.

ğinde, onun en çok öne çıkan kısmını almış, geri kalan kısmını bırakmış veya birkaç kelimeyle özetlemiştir. Gümüşhanevî bu hassasiyetine, kitabı hakkında bilgi verirken “posayı atıp özü aldığı”¹⁰ ifadesiyle işaret etmiştir. Bu duruma tipik bir örnek, İbn Hanbel’in Müsned’inden alınan şu hadistir:

“Bir adam Hz. Peygamber’e gelerek ‘Ey Allah’ın elçisi, ümmetin rahatlığı ne kadar devam eder?’ diye sordu. Hz. Peygamber ona cevap vermedi. Adam soruyu üç kere tekrarlamasına rağmen Hz. Peygamber soruya cevap vermedi. Bunun üzerine adam oradan ayrıldı. Aradan bir müddet zaman geçtikten sonra Hz. Peygamber: ‘Soru soran kişi nerede?’ dedi. Soru soran adamı getirdiler. Hz. Peygamber ona: ‘Sen bana ümmetimden daha önce hiç kimsenin sormadığı bir soruyu sordun. Ümmetimin rahatlığı yüz yıl sürer.’ Bu sözü iki veya üç kez tekrarladı. Sonra adam: ‘Ey Allah’ın Resulü, onun bir alameti var mıdır?’ diye sordu. Hz. Peygamber: ‘Evet, onun alameti çökme, deprem ve vesvese veren şeytanların alabildiğince salıverilmesidir’ dedi.”¹¹

Bu hadis, Râmûz hadislerine göre uzun ve birçok detay içermektedir. Gümüşhanevî bu nedenle hadisin baş tarafını bırakmış, Râmûz’a ‘Sen bana ümmetimden daha önce hiç kimsenin sormadığı bir soru sordun’ kısmından itibaren almıştır.¹²

Bunun yanı sıra, kısaltmanın yararsız görülmesi durumunda, bazen nispeten uzun hadislerle de yer vermektedir.¹³ Gümüşhanevî’nin kısa ve sade hadisleri tercih etmesinin muhtemel nedeni, hadislerin okunmasını, ezberlenmesini ve akılda kalmasını kolaylaştırmaktır.

3. Hadisler veciz ifadelerden oluşmaktadır.

Râmûz’daki hadisler kısa olmakla birlikte, çoğunlukla içinde birçok anlamlar barındıran veciz ifadelerden oluşmaktadır. Gümüşhanevî, kitabının bu özelliğine “Az sözle çok mana veren veciz hadisleri bir araya getirdiğini”¹⁴ ifade ederek işaret etmiştir. Râmûz’da çok sayıda bulunan veciz ifadelerden bazıları şunlardır:

“Danışılan kişi, güvenilen kişidir.”¹⁵

“Yerdekine merhamet etmeyene göktekiler merhamet etmez”¹⁶

“Allah ancak ilim ve edepten mahrum olan kişiyi rezil eder.”

“Cahiller arasında ilim tahsil eden kişi, ölümler arasındaki diri gibidir.”¹⁷

Oldukça çarpıcı ifadelerle sahip olan bu tür hadisler, dinleyenler tarafından ilgiyle karşılanmakta, kolayca benimsenmekte ve halk arasında tıpkı bir atasözü gibi kullanılmaktadır.

4. Kavli hadisler tercih edilmiştir.

Gümüşhanevî, olaylar anlatan hadislerden çok,¹⁸ sözlerden oluşanları tercih etmiştir. Bunun muhtemel nedeni, hadislerdeki kurguda asıl mesaj taşıyan kısmın genelde Hz. Peygamber’in sözlerinde toplanmış olmasıdır. Eğer bir hadis olay artı söz biçimindeyse, Gümüşhanevî, o hadisin söz kısmını başa almış ve hadisin sonunda, o sözün neden söylendiğini açıklamak

10 Gümüşhanevî, Ahmed Ziyaüddin, *Levâmi’u'l-Ukûl*, İstanbul y.y. c. 1, s. 131.

11 İbn Hanbel, Ahmed, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani (ö. 241/855), *el-Müsned*, tahk. Ahmed Muhammed Şakir vd. Dâri’l-Maârif, Kahire 1991, c. 37, s. 432, hds.no. 22771.

12 *Râmûz*, 3674. hds.

13 Örneğin *Râmûz*, 1594. hds.

14 Gümüşhanevî, *Levâmi*, c. 1, s. 31.

15 *Râmûz*, 2907. hds.

16 *Râmûz*, 5575. hds.

17 *Râmûz*, 366. hds.

18 Bazı istisnalar yok değildir. Örneğin *Râmûz*, 3466. hds.

üzere olayı özetlemiştir. Örneğin o, Hz. Aişe'nin, kalbine gelen bazı şüpheleri Hz. Peygamber'e şikâyet etmesiyle ilgili hadisi, Râmûz'da "Bu halis imandır" (ذَٰكَ مَحْضُ الْإِيمَانِ هَوَّ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) sözüyle başlatmış, daha sonra bu hadis için İbn Hanbel'e atıfta bulunmuş ve hadisin Hz. Aişe'den nakledildiğini belirterek bu sözün neden söylendiğini özetle açıklamıştır.¹⁹

Kavlî hadislerin çoğunluğu Hz. Peygamber'e izafe edilen hadislerden oluşmakta, fakat arada sahabeye ait sözlere de yer verilmektedir.²⁰

5. İlginç ifadeler içeren rivayetler tercih edilmiştir.

Râmûz'un belki de en çok öne çıkan özelliği, içerdiği hadislerin çoğunlukla insanı hayrete düşüren ilginç anlatımlara sahip olmasıdır. Alıntı yaptığı kaynağın sıhhat derecesi ne olursa olsun Gümüşhanevî, kitabına aldığı rivayetlerin ilginç anlatımlar içermesine özel bir önem vermektedir. Aşağıda bununla ilgili bazı örneklerle yer verilmiştir:

Bir musibetle karşılaşıldığında 'inna lillah...' demeyi teşvik eden bir hadiste şöyle buyrulmaktadır: "Birinizin pabucunun bağı koptuğunda 'inna lillah ve inna ileyhi raciûn' derse Allah'ın rahmetini, hidayetini ve mağfiretini hak etmiş olur."²¹

Cehennem korkusunu işleyen bir hadiste şöyle denilmektedir: "Cebrail ağlayarak bana geldi, kendisine neden ağladığını sorunca şu cevabı verdi: Allah cehennemi yarattığı günden beri, belki ben ona asi olurum da beni oraya atar diye gözümün yaşı hiç dinmiyor."²²

Ölüm acısını anlatmakla, insanlara ölümü hatırlatmayı amaçlayan bir hadiste ise şöyle denilmektedir: "Benî İsrail'den bir grup çıkıp kabristanlarına geldiler. Dediler ki: İki rekat namaz kılalım, sonra Allah'a dua edelim, o da burada yatan ölülerden birini bize çıkarsın, biz de ölümün nasıl bir şey olduğunu ona soralım. Kararlaştırdıkları şeyi yaptılar. Hemen alında secde izi bulunan bir adamın başı kabirden çıkiverdi ve sordu: Ne istiyorsunuz? Ben öleli yüz yıl olmasına rağmen, hâlâ ölüm acım dinmedi; Allah'a dua edin de O beni eski halime getirsin."²³

Râmûz'da bu örneklerde yer alanlara benzer ilginç ifadeler içeren hadislerden bol miktarda bulunmaktadır.

6. Rivayetlerin birçoğu abartılı ifadeler içermektedir.

Râmûz'un öne çıkan bir başka özelliği, alınan rivayetlerin çoğunlukla abartılı ifadelerle sahip olmasıdır. Örneğin çocuk doğurmayı teşvik eden şu rivayet bunlardan biridir:

"Kadın hamile olduğu zaman gündüzü oruçla, geceyi ibadetle geçiren kendini Allah'a veren, Allah yolunda savaşan kişi gibidir. Doğurduğu zaman her bir emzirmede bir kişinin hayatını kurtarmışçasına ecir alır. Çocuğu süten kesildiği zaman melek gelir iki omzuna vurur ve 'haydi yeniden başla!' der."²⁴

Kâfir kimsenin cehennemde kapladığı yeri anlatmak üzere şu rivayete yer vermiştir: "Kıyamet günü kâfirin azı dişi Uhut Dağı gibidir. Cildinin genişliği yetmiş arşındır (yaklaşık 50 metre). Kolu Beyza Dağı gibi, Uyluğu Verkan Tepesi gibidir. Cehennemdeki yeri ise benimle Rebze arası kadardır."²⁵

19 3571. hds. Benzer durum için bkz. 3651. hds.

20 Örneğin: "Seferde oruç tutan hazardous tutmayan gibidir." 3800. hds. Müellifin kaydına göre bu hadisi Nesâî, Abdurrahman b. Avf'a varan senetle mekuf olarak rivayet etmiştir.

21 Râmûz, 1529. hds.

22 Râmûz, 3371. hds.

23 Râmûz, 3466. hds.

24 Râmûz, 2894. hds.

25 Râmûz, 3655. hds.

7. Râmûz'un temel amacı, insanları eğitmektir.

Râmûzdaki hadislerin neredeyse tümünün arka planında her zaman Müslümanların inançlarını pekiştirmeye, onları ibadete, duaya, hayır ve hasenata yönlendirmeye, kötülükleri çirkin göstermeye ve onlardan uzaklaştırmaya yönelik bir amaç hissedilmektedir. Açık biçimde söylenebilir ki Gümüşhanevî, kitabına aldığı hadisleri geniş kitlelere din eğitimi vermek ve onları dini yönden gayrete getirmek için bir araç olarak görmüştür.

8. Râmûz'da izaha muhtaç rivayetler de yer almaktadır.

Râmuz'daki bazı hadisleri, kitabın genel amaçlarından herhangi bir birine yerleştirmek bazen oldukça güç olabilmektedir. Bu tür hadislerin görünüşteki anlamı, oldukça alakasız veya İslam'ın bilinen öğretilerine aykırı durmaktadır. Kitaptan ders yapan kişi, bu çeşit hadisleri bir biçimde izah edebilse de, kendi başına kitaptan okuyan biri, onu anlamada problem yaşayabilmektedir. Aşağıda bu tür rivayetlerden bazı örnekler verilmiştir:

“Şereflerinizi mallarınızla koruyun. Bu nasıl olur ey Allah'ın Resulü, diye sordular. Şöyle cevap verdi: Şaire ve dilinden çekindiğiniz kimselere bir şey verirsiniz.”²⁶

“Evlerinizde kanatları makasla kesilmiş güvercin bulundurun, çünkü onlar çocuklarınıza eza vermekten cinleri oylar durur”²⁷

“Sarı yüzlülerden korkun, eğer bu bir hastalıktan veya uykusuzluktan değilse, mutlaka kalplerinde Müslümanlara karşı besledikleri kinlerindedir.”²⁸

“Her ayın son Çarşambası, uğursuzluğu devamlı olan bir gündür.”²⁹

9. Râmuz'da nevadir hadislere yer verilmiştir.

Gümüşhanevî, yaygın olarak bilinen sahih hadisler yerine, daha az bilinen fakat zayıf da olsa yukarıda sıralanan özelliklere uygun olan hadisleri kitabına almayı tercih etmiştir. O, kitabını okunabilir hale getirmek, okuyanlara ve dinleyenlere ağırlık vermemek, zihinlerini taze tutmak ve ilgilerini çekebilmek için ilginç anlatımlara sahip nadir rivayetlere yönelmiştir. Bu rivayetlerin bir bölümü için inançları pekiştirmeye veya davranış kazandırmaya yönelik bir amaç gösterebilmek zor olmakla birlikte, kitabın asıl amacı doğrultusunda bu rivayetlerin yardımcı elemanlar olarak aralara konulmuş olduğunu söylemek mümkündür. Aşağıda buna dair bazı örnekler yer almaktadır:

“Bit, pire, çekirge, at, katır, sığır ve diğer bütün hayvanların hepsinin ecelleri tespihlerine devam etmelerine bağlıdır. Tespihleri bitince Allah onların ruhlarını kabzeder. Azrail'in bunda hiçbir rolü yoktur.”³⁰

“Sizden biri yol yürümekten yorulursa adımlarını hızlı atsın, çünkü bu yorgunluğu giderir.”³¹

“Kul kırkına girince Allah onu üç hastalıktan; delilik, cüzzam ve baras belasından emin kılar. Ellisine girince Allah ondan hesabı hafifletir... doksanına girince yaptığı ve yapacağı bütün günahlarını affeder...”³²

26 Râmûz, 3574. hds.

27 Râmûz, 99. ve 100. hds.

28 Râmûz, 199. hds.

29 Râmûz, 6. hds.

30 Râmûz, 2. hds.

31 Râmûz, 400. hds.

32 Râmûz, 476. hds.

“Sema ehli yerdekilerden ancak ezan sesini duyarlar başka bir şey duymazlar.”³³

“Cebrail (a.s.) âdemoğlunun ihtiyaçlarını gidermekle görevlendirilmiştir. Kâfir bir kul dua ettiği zaman Allah şöyle buyurur: Ey Cebrail, haydi onun ihtiyacını karşıla, ben onun duasını işitmek istemiyorum.”³⁴

“Cebrail sürekli Firavun’un ağzına çamur tıkkardı; çünkü onun Lailahe illallah deyip Allah’ın onu affetmesinden korkardı.”³⁵

Nevadir Hadislerin Dayanılmaz Çekiciliği

Halk her dönemde, acayip, abartılı, olağandışı ve nadir olan haberlere diğerlerinden daha çok ilgi göstermiştir. Bu nedenle, İslam edebiyatının ilk dönemlerden itibaren halka yönelik yazılmış kitapların birçoğunda, Hz. Peygamber’e, sahabeye, tabiûna ve diğer meşhur şahıslara atfedilen birçok abartılı, ilginç haberler nakledilmiştir. Muhaddislerin bir bölümü, senedi problemlili olan bu tür haberlerle kıyasıya mücadele etse de, bir cemaate sahip olup halka hitap etme mevkiinde olanların çoğu, nevadir hadislerden vazgeçememişlerdir.

İnsan tabiatının nevadir haberlere olan meykinden dolayı bazı muhaddisler kitaplarının sonlarında hikâye, nadir haberler ve şiirler nakletmeyi hoş görmüşler ve bu görüşlerini Hz. Ali’ye izafe edilen “Kalpleri rahatlatın; kalpler için çeşitli hikmetli sözler arayın. Çünkü bedenlerin nasıl eğilimleri varsa, kalplerin de eğilimleri vardır.” haberiyle desteklemişlerdir.³⁶ Aşağıda bazı muhaddislerin nevâdir hadisleri kullanmakla ilgili görüşleri sıralanmaktadır:

Kadı İyaz, *el-İlmâ* adlı kitabının sonunda özetle şöyle der: “İşte bunlar Allah’ın sana nimet olarak sunduğu, benim seçtiğim fasıllar ve bablardır. Biz bu kitapta hadis ilmi talebesinin ihtiyaç duyacağı bilgileri, yerine getirmesi gereken görevleri anlattık. Şimdi ise kitabımızı hadis ilmiyle alakalı nevâdir âsârın yer aldığı son bölümle bitiriyoruz.” Kadı İyaz bu son bölümde birçok nevadir hadis nakletmiştir.

Es-Sem’ânî, *el-Edebü’l-İmlâ ve’l-İstimlâ* adlı kitabında şöyle bir rivayet nakleder: “Sözün hayırlısı hitapta kısa olan, doğruya işaret eden, fazla lütuflara meyletmeyen ve meclisin sonunu hikâyeler ve nevâdir haberlerle bitirendir.”³⁷

Nevevî, hadis ilmiyle ilgili bir eserinde şöyle der: “Hadis yazımı, senetleriyle birlikte güzel hikâyelerin, nevâdir haberlerin ve şiirlerin rivayetleriyle sona erer. Bunlar içinde en iyisi, züht, edep ve güzel ahlâkla ilgili olanlarıdır.”³⁸

İbnü’s-Salah ise şöyle der: “İsmi geçen hadisçilerden birçoklarının âdeti, hadis yazımını, isnatlarıyla birlikte hikâyeler, navadir haberler ve şiirler naklederek bitirmektir. Bu güzel bir âdettir.”³⁹

Nevâdir hadislerin din eğitimi açısından birçok zararları da olabilmektedir. Bu tür rivayetlerin bir bölümü insanları kolaycılığa, aşırı kaderciliğe, tembelliğe, yanlış tevekkül anlayışına ve batıl inançlara sürükleyebilmektedir.

33 *Râmûz*, 1593. hds.

34 *Râmûz*, 1613. hds.

35 *Râmûz*, 1615. hds.

36 Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali b. Sabit Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071), *el-Câmi’ li-ahlâki’r-ravi ve âdâbü’s-sâmi*, tahk. Tahhan Mahmûd, Mektebetü’l-Maârif, Riyad 1983, c. 2, s. 29.

37 Es-Sem’ânî, Ebû Sa’d Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur el-Mervezî (ö. 562/1167), *el-Edebü’l-İmlâ ve’l-İstimlâ* tahk. Marx Weisweiler, Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1981, s. 68.

38 en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Murî (ö. 676/1277) *et-Takrîb ve’t-teysîr li-ma’rifeti süneni’l-beşîri’n-nezîr fi usûli’l-hadîs*, tahk. Muhammed Osman, Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut 1985, s. 81.

39 İbnü’s-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâheddîn Abdirrahmân b. Mûsâ Şehrezûrî (ö. 643/1245), *Mukaddime*, tahk. Nureddin İtr, Dârü’l-Fikr, Dimaşk 1984, s. 244.

Sonuç

Gümüşhanevî'nin telif ettiği Râmûzu'l-ehâdis adlı kitap, insanları doğruya ve iyiliğe yönlendirmek amacıyla seçilmiş kısa ve veciz hadislerden oluşmuştur. Kitap elifba düzenine göre tertip edilmiştir.

Râmûz'da yer alan hadislerin kaynakları müellifi tarafından açıklanmış, hadislerin sıhhat durumları çoğunlukla belirtilmiştir. Kitap sahih hadisleri bir araya getirmek amacıyla değil, bir irşat kitabı olarak hazırlandığı için, içinde birçok zayıf hadise rastlamak mümkündür. Müellif, kitabına almak üzere bir hadisi seçerken, sıhhat açısından onun mevzu olduğuna dair kuvvetli bir kanaat bildirilmemiş olmasını yeterli bulmuş, aradığı diğer özellikler mevcutsa, zayıf hadisleri kitabına almakta bir sakınca görmemiştir.

Gümüşhanevî, kitabı için hadis seçerken, onun kısa olmasına ve veciz ifadeler içermesine özen göstermiştir. Çarpıcı ve gösterişli anlatımları olan rivayetleri daha çok tercih etmiş, nevadir haberleri sıkça kullanmıştır. Bu tercihlerin arkasında, okuyanı ve dinleyeni sıkmamak, onların ilgisini sürekli canlı tutmak, onları bıktırmaksızın din ve güzel ahlâkla ilgili irşat edici bilgiler vermek gayreti hissedilmektedir.

Nevâdir hadisler, ilginç ve abartılı anlatımları nedeniyle her dönemde halkın ilgisini çekmiştir. Bu nedenle birçok muhaddis, insanları rahatlatmak ve hoş sohbet ortamının oluşması için imlâ sonlarında nevâdir hadislerin rivayet edilmesini uygun görmüşlerdir. Zühd ve edeple ilgili kitaplarda da sıkça kullanılan bu tür rivayetlerin bazen maksadı aştığı, fayda yerine birçok zarar verdiği de bilinmektedir.

Kaynakça

- Aydınlı, Abdullah, "Bir Hadisçi Olarak Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî", *Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî Sempozyum Bildirileri* (ed. Necdet Yılmaz), İstanbul, 1992.
- Demirel, Harun Reşit, "Anadolu'da Muhaddis Bir Halidî Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, *Uluslararası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu*, ss.325-352.
- Demirer, Macit, *Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî ve Hadisçiliği*, Aybil Yayınları, Konya 2011.
- Gümüşhanevî, Ahmed Ziyaüddin, *Levâmi'ü'l-Ukûl*, İstanbul y.y.
- _____, *Râmûzü'l-Ehâdîs ve Tercümesi*, çev. Naim Erdoğan, Pamuk Yay. İstanbul 1980. Hatiboğlu'nun verdiği rakam ise 6402'dir. Bkz. Hatiboğlu, İbrahim, "Râmuzü'l-ehâdîs", *DİA*, c. 34, s. 454. Bu farklılık el yazmalarının farklılığından kaynaklanmış olabilir.
- Gündüz, İrfan, "Gümüşhanevî, Ahmed Ziyaüddin", *DİA*, Diyanet Vakfı Yay. İstanbul 1996, c. 4, ss. 276-277.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali b. Sabit Hatîb el-Bağdadi (ö. 463/1071), *el-Câmi' li-ahlâki'r-ravi ve âdâbü's-sâmi*, tahk. Tahhan Mahmûd, Mektebetü'l-Maârif, Riyad 1983.
- İbn Hanbel, Ahmed, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani (ö. 241/855), *el-Müsned*, tahk. Ahmed Muhammed Şakir vd. Dârü'l-Maârif, Kahire 1991.
- İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâheddîn Abdirrahmân b. Mûsâ Şehrezûrî (ö. 643/1245), *Mukaddime*, tahk. Nureddin İtr, Dârü'l-Fikr, Dimaşk 1984.
- en-Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Murî (ö. 676/1277) *et-Takrîb ve't-teysîr li-ma'rifeti süneni'l-beşîri'n-nezîr fî usûli'l-hadîs*, tahk. Muhammed Osman, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1985.
- Rukiye Aydoğdu, *19. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Tasavvuf-Hadis İlişkisi –Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Özelinde–*, Ankara 2008, (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi).
- es-Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur el-Mervezî (ö. 562/1167), *el-Edebü'l-implâ ve'l-istimlâ* tahk. Marx Weisweiler, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1981.